

STARTPUNT:
SCHAATSMUSEUM
ZUIDEINDE 156

HISTORISCHE WANDELING WESTZAAN ‘Van Bakkersloot tot Overtoom’

ZUIDEINDE 154

VOORWOORD

Wandelen door Westzaan

HISTORISCHE VERENIGING WESTZAAN

In september 2007 is het boekje 'Wandelen door Westzaan' voor het laatst geredigeerd en opnieuw uitgegeven door de *Historische Vereniging Westzaan*.

In mei 1982 is het zogenaamde 'Gele boekje' *'Wandelen door Westzaan'* uitgegeven door de Westzaanse Gemeenschap. Opgesteld door Fred Eerenberg met teksten van Nico Heermans, Wim Tip en Hans Valk. Foto's van Foto Herdi en een luchtfoto op de voorpagina van Bob Fleumer. Het typewerk werd uitgevoerd door Wil van 't Veer.

De *Historische Vereniging Westzaan* is opgericht in 1983, door de groep mensen die destijds in het dorp rondleidingen verzorgden. De opbrengst van hun activiteiten waren bestemd voor de inrichting van buurthuis 'De Kwaker'.

Aangevuld met teksten door D.H. Pielkenrood-van Mechelen en foto's van Fred Eerenberg. In het boekje staan o.a. de Grote Kerk, Hotel de Prins, 't Reght Huys, de Kerkbuurt, Zeilenmakersstraat, De Weel Brug, Kerkgebouw Gereformeerde Gemeente, Molen Het Prinsenhof en het Noorden van de J.J. Allanstraat in beschreven.

Sinds augustus 2016 heeft de Historische Vereniging een geheel nieuw bestuur. In het kader van de eerste *'Dag van Westzaan'* op 9 september 2017 is er besloten om ook twee rondleidingen in elkaar te zetten voor het Zuideinde en een deel van de Overtoom. Beide rondleidingen vertrekken vanaf het *Schaatsmuseum, Zuideinde 156a*. Tevens is er in de afgelopen 10 jaar tijd veel veranderd, waardoor het boekje over het Noorden van Westzaan up to date gemaakt wordt en uitgebreid. Vertrekpunt is vanaf 't Reght Huys.

In september 2017 zijn er drie nieuwe boekjes uitgegeven door de Historische Vereniging Westzaan met als hoofdtitel *'Historische Wandeling Westzaan'* en subtitels: *'van Kerkbuurt tot Relkepad'*, *'van Bakkersloot tot Overtoom'* en *'van Bakkersloot tot Kikkertse Kluft'*.

ZUIDEINDE 156A

De IJscclub Lambert Melisz werd ruim een eeuw geleden, in 1907 opgericht. In 1944 kwam hier een langgewenste ijsbaan; op 19 januari 1945 werden de eerste wedstrijden gereden. In 1952 kwam er een bergplaats en clubhuis, in 1970 grondig verbeterd en in 1985 vervangen door het huidige clubgebouw. Sinds 1995 is hier ook het IJsmuseum gevestigd, voorheen een particulier initiatief van brandstofhandelaar Gerrit Visser die er tegenover op Zuideinde 141 woonde en op nummer 139 een schaatsmuseum was gestart. Het museum is gevuld met schenkingen. Schaatsliefhebbers kunnen hun hart ophalen in dit museum. Je vindt hier een uitgebreide schaatscollectie. Van schaatspak van oudschaatser John Olof tot het jack van Falco Zandstra dat hij op de Olympische Spelen van 1992 in Albertville droeg. Ook zijn er verschillende krul-, klap en koningineschaatsen, glissers (de allereerste schaatsen) en oude slijpmachines.

Het Schaatsmuseum Lambert Melisz is geopend elke laatste zaterdag van de maand van 13:00 tot 17:00 uur. Toegang is gratis! Ook in het museumweekend is het geopend. Zomers is er terras en ijs. In de week op afspraak voor scholen van groep 3 t/m 8 speurtocht in het museum. In oktober inschrijven voor jeugdschaatsen. Kijk op de website www.ijscclublambertmelisz.nl en op facebook.

Tot in de Tweede Wereldoorlog stond trouwens op deze plek een schuur met hooiberg, eind 19^e eeuw gebouwd door veehouder Jan Kaaijk.

Dáárvoor, tot 1846 stond op deze plek een huis dat vrij riant moet zijn geweest, want het werd onder meer bewoond door de bijzonder rijke Gerrit Arisz Visser (1719-1792) en zijn vrouw Barbartje Klaasdr Kuijper (1719-1802).

Zuideinde 154 rond 1920 met de eind 19^e-eeuwse schuur op de plek van de latere IJsbahn. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/ Nico Heermans.

Hij was, evenals zijn broers Dirk (woonde op de plek van Zuideinde 73 en later Zuideinde 121-123) en Jasper Visser (woonde op Zuideinde 200), koopman, eigenaar van een aantal molens zoals 'De Oude Ruijgeneel' en 'De Jonge Ruijgeneel' achter Zuideinde 258. Daarnaast ging hij, net als collega's van hem, een paar keer op Walvisvangst, vanuit de haven van Westzaan aan de Overtoom.

ZUIDEINDE 154

Het huidige pand Zuideinde 154 dateert uit 1828. Maar reeds in 1728 was er al sprake van een woning op deze plek, vanaf toen eigendom van Claes Valk en zijn vrouw Anna Kruijt. In 1747 werden de zonen Jacob en Maarten eigenaar, in 1757 de zojuist genoemde noordelijke buurman Gerrit Visser. Vanaf 1764 was Willem Bakker de bezitter. Sinds 1785 mocht Barend Claeszn Kek zich eigenaar noemen, tot minimaal 1803. Enige jaren nadien moet het zijn gesloopt en werd het terrein eigendom van de buurman aan de zuidkant: Jacob Janszn Kruijt (1780-1847). Deze was getrouwd met Jannetje Dekker en in die tijd een rijke houthandelaar. Voor zijn zonen liet hij Zuideinde 127 bouwen maar ook het huidige Zuideinde 154. In eerste instantie werd Zuideinde 154 vanaf 1828 bewoond door Jacob's zoon Jan Kruijt (1802-1874) en diens vrouw Maartje Cornelisdr de Lange (1803-1888), vanaf circa 1840 nog enige tijd zoon Gerbrand Dekker Kruijt (1804-1848, qua achternaam genoemd naar vader én moeder) met zijn vrouw Antje Verweel.

Achter dit huis, verderop in het land, stond sinds circa 1688 molen 'De Pronker', een houtzaagmolen. In 1760 werd de opa van Jacob Janszn Kruijt, Jacob Jacobszn Kruijt (1726-1786), eigenaar. Bij de molen stond toen ook een woning, na 1785 verdwenen. Vanaf 1785 tot 1818 waren anderen eigenaar, in laatstgenoemd jaar werd 'De Pronker' van Jacob Janszn Kruijt.

De molen en Zuideinde 154 werden in 1848 eigendom van papierfabrikant Jan Pieterszn Noome (ca. 1802-1882).

Het ging uiteindelijk niet goed met het bedrijf. In 1870 werd 'De Pronker' voor sloop verkocht. Zuideinde 154 was een jaar voordien al verkocht en na diverse huurders werd in 1879 de al eerder genoemde Jan Kaaijk eigenaar. Eigenaars en bewoners in de 20^e eeuw zijn onder meer Pieter Winter, Wijbrand Kalf, de families Appelhof, Visser en Kroese, familie Schipper en Van 't Veer geweest. Het pand is Rijksmonument.

Nog verder achter molen 'De Pronker' stond trouwens tussen 1721 en 1795 nóg een houtzaagmolen: 'De Palmboom', eerst eigendom van Thijs Dirkszn Engel, geboren en getogen op Zuideinde 267. En nóg verder in het land, aan de Gouw, stond sinds 1723 een zogenoemde 'traanketel' met de naam 'De Hoop op de Walvisch'. In dit gebouw was beneden een traankokerij waar het spek uit de gevangen walvissen (waar Westzaan rijk mee is geworden) werd gekookt. De zolder werd verhuurd voor de opslag van granen en zaden. Bewust was dit bouwwerk zo ver in het land geplaatst, vanwege de ondraaglijke stank die het koken met zich meebracht. De traanketel werd tot 1802 gebruikt, toen was de walvisvaart over... Omstreeks 1810 á 1820 moet het gebouw zijn gesloopt.

Tussen Zuideinde 154 en het navolgende pand Zuideinde 152 stond sinds minimaal begin 18^e eeuw aan de Pronkersloot een zogenoemd spuitenhuus voor de brandweer. Daarin lagen ladders, spuitgereedschap en dergelijke. Het moet tussen 1800 en 1827 zijn verdwenen.

ZUIDEINDE 152

Het pand Zuideinde 152 dateert vermoedelijk uit circa 1729. Want in dat jaar liet Cornelis Kuijper Blaauw (1685-1748), getrouwd met Grietje Pietersdr Gorter, hierachter een houtzaagmolen bouwen: 'De Blaauwe Kuijper' genoemd. De eerder genoemde Jacob Janszn Kruijt werd in 1804 eigenaar (en bewoner) van het huis en de molen en liet beide in 1830 verbouwen. Kruijt ging in 1840 uit de zaken en vertrok naar Alkmaar waar hij nog een paar jaar als welgestelde gepensioneerde van z'n rust genoot (in tegenstelling tot diverse literatuur waaronder H.F. Jantzen in 1940, die spreken over faillissement). Zoon Jan Kruijt (1802-1874) woonde daarna in de ouderlijke woning. Houthandelaar Johannes Jzn Dekker werd in de jaren '70 eigenaar en bewoner, molen 'De Blaauwe Kuijper' werd in 1887 afgebroken en verhuisde naar Middelrode. Rond 1892 werd de Westzaanse burgemeester W.F.W. Steenberg huurder en vanaf 1904 eigenaar. Kaashandelaar Daniël Schipper kocht het pand in 1913 en woonde er tientallen jaren. Tot begin jaren '90 woonde hier de familie S. van der Zee. Daarna werd het inmiddels vervallen pand prachtig gerestaureerd.

ZUIDEINDE 140-142

Net voorbij het voetbalveld zien we een terrein waar al minimaal in 1804 twee huizen stonden, gescheiden door een slootje. Met een brug over de wegsloot kwam je bij het noordelijke huis, vanaf daar met een bruggetje bij het huis ten zuiden ervan. Toen was dit perceel eigendom van er een zekere Jan Groen, opgevolgd door Willem Fimme en vanaf 1834 Jan Kieft, vanaf 1844 Gerbrand de Jong en Dirk Jaape. 'Het gehalte bewoners was ook van het minste geworden', schreef latere bewoner en amateurhistoricus Evert Janszn Dekker (1826-1899). Dekker liet in 1859 de twee panden slopen en in 1864 verrees hier een riant villa, ontworpen door de Zaandammer stadsarchitect L.J. Imminck. Dekker kwam uit een rijke familie maar het ging uiteindelijk slecht met de zaken, in 1886 moest hij de woning verkopen. Het pand wisselde in korte tijd twee keer van eigenaar, in 1889 werd kastelein en landbouwer Klaas Schoen bezitter. Hij liet de villa uit 1864 slopen en zijn zoon Pieter bouwde op de oude fundamenten in 1894 een nieuwe woning; de oorsprong van het huidige pand. In 1925 begon Schoen hier een lakfabriek, later 'Zaanlandia' genoemd.

In de navolgende jaren verrezen er diverse loodsen en schuren achter. Schoonzoon Dirk Folmer zette de fabriek vanaf 1934 voort. Door verbouwingen in 1948 en 1960 kreeg de woning het huidige aanzien.

We zien hier trouwens nog het enige restant van de oorspronkelijke wegsloot die eeuwenlang langs de gehele dorpsstraat liep. Het gedeelte van de sloot aan het Zuideinde werd in 1958 gedempt, behalve het stukje ter hoogte van Zuideinde 118-152.

ZUIDEINDE 120-126

Op de plek van Zuideinde 124-126 stond sinds 1680 een pakhuis, gebouwd door Dirck Dirckszn Blaauw (1630-1680), zijn zoon Gerrit, Cornelis Willemszn Haes en Baert Janszn de Boer. Het pakhuis kreeg de naam 'De Blaauwe Visser' (Haes vrouw had de familienaam Visser).

Toen stond er ook al een huis aan de zuidkant van, op de plek van Zuideinde 120. Daar woonde toen Gerrit Dirckszn Visser. De weduwe Guurtje Blaauw-Bruinvisch verkocht huis en pakhuis in respectievelijk 1756 en 1757. Doctor Jan de Wit woonde enige tijd op de plek van nummer 120. De zeer vermogende Cornelis Gerbrandszn Dekker (1736-1819) kocht het pakhuis en het huis op de plek van Zuideinde 120 in 1773.

In de tweede helft van de 19^e eeuw verplaatste de firma Wessanen & Laan uit Wormerveer het pakhuis 'De Blaauwe Visser' op de plek van Zuideinde 124-126 naar Wormerveer. De houthandel Dekker (waarover zo meteen meer) kocht dat terrein in 1886 en er werden uit Rusland en Scandinavië aangevoerde sparren opgeslagen. Vandaar de bijnaam 'Sparrenerf'.

In 1929 liet Cornelis Slegers het huidige dubbele woonhuis Zuideinde 124-126 bouwen.

Inmiddels was het oude huis op de plek van Zuideinde 120 rond 1848 onder leiding van de Purmerender architect J.V. Lankelma verbouwd tot 'een nieuw modern koopmanshuis van steen opgetrokken van twee verdiepingen met balkon en belvédère daarboven'. Die open gaanderij was echter niet zo jofel gebouwd, er was veel lekkage en in 1859 werd die 'weder afgenomen'. Het pand zou tot 1864 in deze familie blijven. In 1872 werd het gesloopt, het terrein opgehoogd en de aanwezige vijver gedempt.

Hier verrees in 1901 de huidige boerderij, tegenwoordig niet meer als zodanig in gebruik.

Let op het walhuisje dat we net voorbij de boerderij aan de wegsloot staat. De wat rijkere mensen hadden zo'n walhuisje, waar pannen geboend konden worden het gebruikt en water gehaald werd om het straatje te schrobben en allerlei ander schoonmaakwerk. Anderen stelden het met slechts een gemetseld walletje, de armeren volstonden met een houten 'beuntje'.

ZUIDEINDE 118

Het nu volgende huis lijkt oud, maar is het niet! Er stond vroeger een 18^e-eeuws huis dat er sterk op leek, in die tijd bewoond door Gerrit Corneliszn Blaauw (1713-1778) en na diens overlijden door de zojuist genoemde Cornelis Gerbrandszn Dekker (1736-1819). De familie Dekker zou eind 18^e- en begin 19^e-eeuw jarenlang in deze omgeving wonen en werken: Zuideinde 118-126 en 140-142 maar ook daar tegenover ter hoogte van Zuideinde 101-125.

Diens kleinzoon deed in 1821-1822 'een kolossale vertimmering'. In 1864 werd houtkoper Jan Albertszn Buijs eigenaar, tot deze in 1882 vertrok naar Alkmaar. De familie Brammer-Dil ging er vanaf 1886 wonen. In 1929 kocht Thijs Hartog het, hij werd ook wel 'Bokken Thijs' genoemd. Op 15 november 1977 brandde de gehele bovenverdieping af. Toenmalig eigenaar Van Sas liet het pand volledig herbouwen in dezelfde stijl.

Luchtfoto van circa 1950 met op de achtergrond linksboven duidelijk waarneembaar de lakfabriek van Folmer op Zuideinde 140-142, de boerderij Zuideinde 120, verstopt tussen de bomen het voormalig Zuideinde 118 en de woningen Zuideinde 102-116 met de bruggetjes over de wegsloot. Op de voorgrond de houtloodsen van de firma Rote met onder meer Zuideinde 87. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 41.01189.

ZUIDEINDE 102-116

Op een nog leeg stukje Zuideinde werden in de periode 1926-1927 de dubbele woonhuizen Zuideinde 102-116 gebouwd. Tot in de jaren '50 de wegsloot zou worden gedempt, had men voor de voorgevel een smal stoepje en daarna de sloot, daar waar nu de tuinen en parkeerhaventjes zijn aangelegd. Over een bruggetje bereikten de bewoners de weg.

ZUIDEINDE 94

Vervolgens zien we het vrijstaande woonhuis Zuideinde 94, gebouwd in 1912. Voordien stond een huis dat behoorde bij molen 'De Jonge Dekker', in de 18^e eeuw eigendom van de vermogende Gerbrand Cornelisz Dekker (1702-1765) en zijn vrouw Trijntje Haseven, respectievelijk de vader en moeder van de eveneens steenrijke Cornelis die we bij Zuideinde 118-126 al noemden. Opa Gerbrand was ook al graanhandelaar en zogenoemde olieslager (die olie wint uit oliehoudende zaden) die diverse molens in z'n bezit had.

Zo'n honderd jaar later woonde er de ongehuwde Aris Arisz Visser (1778-1837) die in 1830 naar Haarlem vertrok. Een paar decennia later ging het pand tegen de vlakte.

In september 1870 plaatste Jan Janszn Dekker (1831-1887) iets van de weg af een tweedehands molen, 'Het Klaverblad' ten behoeve van de houthandel. Zijn pa Jan Gerbrandszn Dekker (1801-1867) (achterkleinzoon van Gerbrand Cornelisz Dekker) had in 1845 een tiental meter zuidwaarts molen 'Het Witte Schaaap' aangekocht (een molen die er al stond sinds 1731) waarmee hij een houthandel opzette.

In 1890 werd 'Het Witte Schaaap' afgebroken omdat er inmiddels een stoomzagerij op het terrein achter deze huizen was gezet: 'De Primus'. Zes jaar later verhuisde de firma Dekker naar de Provincialeweg in Zaandam. Molen 'Het Klaverblad' achter Zuideinde 94 zou in de 20^e eeuw lang worden gebruikt door de firma Dresselhuizen. In het najaar van 1942 werd de molen grotendeels gesloopt. De firma Dresselhuizen bleef hier tot de jaren '60 gevestigd en in augustus 1973 werden de restanten van de molen opgeruimd. In de huidige loodsen kun je nog steeds de plaatsen van de poeren zien in het opgebolde straatwerk. In 2017 is de ruim honderd jaar oude woning gerestaureerd en uitgebouwd.

ZUIDEINDE 82-92

De woningbouwvereniging Westzaans Belang liet in 1923 de huizen bouwen die u vervolgens links ziet, aan een zijpaadje van het Zuideinde. Achteraan dit paadje stond tot 1890 de zojuist genoemde molen 'Het Witte Schaaap' en na vertrek van de houthandel in 1896 waren de houtloodsen op deze plek afgebroken en was er ruimte voor woningbouw.

De veelal arme bewoners tijdens de crisisjaren moesten nogal eens genoeg nemen met koude aardappelen tijdens de maaltijd, vandaar het 'Kouwe Aardappelpadje'.

ZUIDEINDE 50, 52 EN 56-58

Links, even voorbij het in 1912 dubbele woonhuis Zuideinde 56-58, waar jarenlang hovenier Piet Tanger (1875-1964) en daarna z'n schoonzoon Marinus Flipse (1904-1966) woonden en Zuideinde 52 (gebouwd in 1926), staat een voormalig kantoorpand Zuideinde 50.

Houthandel Rote NV liet het in 1958 bouwen bij de oprit naar het terrein van de houthandel. Verderop tijdens de wandeling, ter hoogte van Overtoom 66, komen we nog meer over Rote te spreken. Na verhuizing van het bedrijf in 2005 is het terrein hierachter nogal verwilderd, hoewel een aantal bewoners hier een speeltuin hebben gerealiseerd. Het is de bedoeling dat hier huizen komen.

ZUIDEINDE 26 EN 28

In 1860 bouwde timmerman Klaas Koorn het groene pand waar we nu bijna tegenaan gaan lopen, Zuideinde 28. Hij gebruikte daarvoor de materialen van het voorgaande 17^e-eeuwse huis. Bij de werkplaats (Zuideinde 26) zien we nog duidelijk de oorspronkelijke gevel. In 1868 verkocht hij het reeds aan aannemer Cornelis Geils. In 1883 verkocht die zijn huis en werkplaats weer aan schilder Pieter Volger. Vanaf 1919 woont en werkt hier de schildersfamilie Sol.

ZUIDEINDE 18-22

Iets ‘inverdan’ zien we het kinderdagverblijf, sinds 2011 als zodanig in gebruik. Voordien was dit de brandweerkazerne. Het pand is in 1980 gebouwd.

De vorige brandweerkazerne stond op nummer 18. Dat was als ‘spuithuisje’ in 1926 gebouwd. Er staat sinds enkele jaren een 17e-eeuws pand dat tot 2001 aan de Marktstraat in Wormerveer stond, door schilder en bijna-buurman Sol werd gedemonteerd en in 2008 in Westzaan is opgebouwd. Dat was al de tweede verplaatsing; halverwege de 19e eeuw was het vanaf het Sluispad in Wormerveer, waar het hoorde bij molen ‘De Bok’, versleept naar de Wormerveerse Marktstraat.

Tussen het kinderdagverblijf en dit 17^e-eeuwse huis staat óók een oude woning die hier nog maar een paar jaar staat, afkomstig van het Sluispad (!) (nu Sluisstraat 12) in Koog aan de Zaan. Het werd daar gedemonteerd in 2006 en opgeslagen op Middel 270 in Westzaan, alvorens het op deze plek werd opgebouwd.

ZUIDEINDE 14

In het groene pand op Zuideinde 14 was tot een aantal jaren terug een snackbar gevestigd, ‘Snackbar de Wipbrug’ genoemd. Dat was naar aanleiding van de wipbrug/ophaalbrug over de dijksloot hier even voorbij. Die heette in de volksmond ‘De Paardebrug’. Nu is er weinig meer te wippen, het is inmiddels een vaste brug geworden die veel lager is.

ZUIDEINDE 4 EN 2, OVERTOOM 92-94

Pal op het hoekje links, net voorbij Zuideinde 4 (samen met het dubbele woonhuis Zuideinde 92-94 in één keer gebouwd in 1932), stond sinds minimaal de 17e eeuw een bakkerij, laatstelijk van de familie Steinz. In januari 1966 ging deze tegen de vlakke, zodat er meer ruimte voor het wegverkeer kwam.

Tot 1849 was het Zuideinde waar we juist over gelopen hebben, niet meer dan een smal voetpad waar twee personen elkaar net konden passeren (wel bestraat sinds halverwege de 17^e eeuw!) langs een brede wegsloot. ’s Winters liep de weg regelmatig onder water. En ’s avonds was het stikdonker, pas in 1870 kwamen er wat olielantaarns!

Bovendien was er ook geen mooie helling naar de Overtoom, je moest met een stenen trap omhoog! Pas vanaf 1849 kon je met een rijtuig, koetsje, karos of hondenkar door het dorp. De honderden (!) bruggetjes (variërend van circa 60 cm tot 2,10 meter) werden teruggebracht tot een tiental.

OVERTOOM 76 TOT EN MET 94

We zijn op de voormalige zeedijk aangekomen. Aan de rechterkant klotste tot anderhalve eeuw terug het water van het IJ. Dit heette de Overtoom, omdat schepen die te groot waren voor de verderop gelegen sluis, over de dijk getrokken werden naar de binnenwateren en vice versa. In 1865 begonnen onze voorouders met het inpolderen van delen van het IJ en het graven van het Noordzeekanaal door de duinen bij 'Holland op z'n smalst'. In 1875 werd de eerste grond in de Westzanerpolder uitgegeven en was de functie van zeedijk voorbij. De bebouwing aan deze dijk dateert hoofdzakelijk uit de eerste decennia van de 20^e eeuw.

Achter de huizen Overtoom 76 tot en met 94 links, was al wel veel eerder bebouwing, tot begin 19^e eeuw aangeduid als de 'Rijckebuurt'. Hier woonden sinds minimaal de 17^e eeuw de eigenaren van onder meer de buitendijkse scheepswerven, even voorbij de haven richting Zaandam.

OVERTOOM 66

Ter hoogte van Zuideinde 50 kwamen we al langs de voormalige ingang naar de houthandel van de familie Rote; links een eindje van de weg af ziet u de villa 'Alida Maria', in 1912 verrezen als kantoor voor dit bedrijf.

Hier was de hoofdingang, prachtig gelegen met uitzicht op de haven van Westzaan. Oprichter van het bedrijf Pieter Cornelisz Rot (1865-1930) noemde de villa naar zijn toen jongste dochter Alida Maria Rot (1901-1976). Het is een ontwerp van de architecten J. Coenraad en J. Westerberg uit Zaandam. Om aan de spotternijen over rot hout een einde te maken, werd rond de Tweede Wereldoorlog de naam van het bedrijf gewijzigd van Houthandel Rot in Houthandel Rote. In 1991 werd het bedrijf overgenomen door PontMeyer en in 2001 verhuisde het bedrijf naar Zaandam. In 2005 werd de villa verbouwd tot koopappartementen.

OVERTOOM 58-60

Net voor de vroeg 18^e-eeuwse sluis in de Overtoom staat links in de bocht een houten pand, op de plek van de voormalige herberg en het veerhuis 'De Verdwaalde Boer'. Je kon je hier met de veerschuit over het IJ laten roeien naar bijvoorbeeld Halfweg.

OVERTOOM 58

Stel je vanaf dit punt een watervlakte van een paar kilometer breed voor, tot aan de Spaarndammerdijk...! Links van de haven, waar nu de firma Schipper Kaas is gevestigd, waren eeuwen lang scheepswerven te vinden, vanuit de haven voeren in de 17e, 18e en 19e eeuw de schepen uit om terug te keren met graan, oliehoudende zaden, walvissen, boomstammen en nog veel meer. 'De Verdwaalde Boer' heette als laatste 'Café Overtoom'. Het daarna volgende stenen woonhuis, het laatste voor de sluis, is in 1912 gebouwd, door P. Schoen.

OVERTOOM 56

De huizen aan de Westzanerdijk, net na de sluis, staan op Zaandams grondgebied. Echter áchter de dijksloot, tot aan de Gouw, is nog wél Westzaans grondgebied. Hier stond bijvoorbeeld op Overtoom 56 het vroegere woonhuis van de directie van houthandel Rote: in de volksmond 'Villa Rote' of 'De Witte Villa' genoemd. Het werd in 1729 gebouwd door Cornelis Gerritszn Blaauw (1683-1755), die daarachter molen 'De Huismusch' runde. Zijn zoon kwamen we al tegen bij Zuideinde 118-124.

Later woonde hier houthandelaars familie De Lange, die ook met 'De Huismusch' werkte. We zullen zonen van De Lange senior nog ontmoeten bij Zuideinde 87 en 187. De molen verbrandde in 1875. Later kwam het terrein in handen van houthandel Rote. In 1989 is het pand verplaatst naar de Guisweg.

Achter de (ook inmiddels verdwenen) woningen aan de Westzanerdijk staat op de achtergrond 'De Witte Villa' op Overtoom 56. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/Rein van Houten.

OVERTOOM 9-17

We draaien ons om en lopen terug. Links kun je naar de Veldweg, net na de inpoldering van het IJ nog Ringweg genoemd. Tot een aantal decennia terug was dit stukje Overtoom dé winkelstraat van zuidelijk Westzaan. Je had hier onder meer op Overtoom 9, een houten pand met stenen voorgevel uit 1918, kapper Ris. Op Overtoom 13 zat slager Antoon Bakker, melkhandel Dekker was gevestigd op Overtoom 15 en groenteboer Maarten Visser op Overtoom 17. Nummer 11-13 zijn gebouwd in 1930, de bouw van Overtoom 15-17 volgde twee jaar later.

Ook aan de overkant van de weg, op Overtoom 78-82, gebouwd in 1928, waren winkels gevestigd.

Slager Bakker (what's in a name?) op Overtoom 13 sloot als laatste zijn deuren, in 1987.

ZUIDEINDE 1-3

We gaan weer rechtsaf het dorp in. Als eerste huis links zien we Zuideinde 1, een woon- en winkelhuis dat in 1952 werd gebouwd voor kruidenier Van der Horst, nadat z'n vorige winkel op deze plek, een pand dat er al rond 1800 stond, in 1949 was afgebrand.

ZUIDEINDE 5

Het nu volgende houten pand is kort geleden, in 2016 aangewezen als gemeentelijk monument. Het is gebouwd in de 18^e eeuw. Rond 1820 zou het zijn gekocht door de gebroeders Fokkes en anno 1885 was het volgens Evert Dekker “volgens heugenis van het tegenwoordige geslacht eene burgerwoning (...) voor twee gezinnen (...) De toestand wordt er naar het uiterlijk niet beter op.”

Toen woonde hier al onder meer schoenmaker Jan Dresselhuizen, zijn nazaten zouden het in 1974 verkopen aan de familie Smit en in 2005 aan J. Groot. In 2009 werden de huidige bewoners eigenaar. En die uiterlijke toestand is gelukkig heel wat beter, het pand is zelfs sinds 2016 gemeentelijk monument!

Hier is trouwens duidelijk te zien dat in de loop van de tijd het dijklichaam en het straatniveau vanaf de brug over de dijksloot naar de Overtoom ongeveer anderhalve meter is opgehoogd.

ZUIDEINDE 9-11

Begin 19^e eeuw stond vervolgens een fors huis, dat in de jaren '60 van de 19^e eeuw heeft moeten plaats maken voor een nieuw winkelhuis, óók een kruidenierszaak. Het was deels van steen, deels van hout. Barbier Jacob Bruijn kocht het in 1868, daarna werd het verhuurd aan Gerrit Ris en Wouter Gorter. Rond 1885 had Jan Kalf hier een slagerij (die naam en het beroep passen beter bij elkaar...).

Het pand dat u tegenwoordig ziet, is gebouwd in 1950. De tweelingbroers Leen en Siem Schoen (“we benne een dubbeldooier”) hadden in de 20^e eeuw hier een melkwinkel en ventten met paard en wagen door het dorp.

In navolging van hun opa Simon Jacobszn Schoen (1859-1948), die op J.J. Allanstraat 65-71 een boerderij had met de naam 'De Tijd Zal 't Leren', zetten zij ook dat op hun gevel. Opa Schoen had zijn boerderij zo genoemd nadat hij als eerste Westzener begon met varkens fokken en dorpsbewoners sceptisch vroegen of dat wel zou gaan lukken.

ZUIDEINDE 9-11

ZUIDEINDE 13

ZUIDEINDE 13

We passeren weer de brug in de dijksloot. Vroeger, voor in 1849 de dorpsweg werd verbeterd, moest je daarna gelijk scherp rechtsaf buigen om achter de woningen Zuideinde 14-28 langs je weg te vervolgen. Na Zuideinde 28 kwam je weer met een bochtje op het huidige tracé. Inderdaad, je ziet er nog een restantje van; het paadje naar Zuideinde 6-8 wat eertijds leidde naar de zojuist genoemde molen 'De Huismusch' achter Overtoom 56. Als verbastering daarvan heette dit paadje in de volksmond ook wel het Muskepad.

Je kón tot 1849 ook niet eenvoudig rechtdoor, want recht voor u op de plek van de weg lag een prachtige tuin met rechts een huis (ongeveer op de plek van Zuideinde 14), dat minimaal sinds 1716 werd bewoond door de steenrijke graanpeller Cornelis Willemszn Haes. We kwamen Haes al tegen als mede-eigenaar van pakhuis 'De Blaauwe Visser' (Zuideinde 124-126). Het huis had een grote tuin met boomgaard, tuinhuis en enorme fontein. Stel je die fontein voor op de plek van de huidige straat!

Papiermaker Cornelis Aldertszn Blok werd in de 18^e eeuw eigenaar. Al vóór 1807 is het riante pand gesloopt. Het tuinhuis heeft er echter gestaan tot deze in 1849 plaats moest maken voor de huidige straat aan de westkant van de huizen Zuideinde.

Voor 1849 stonden er wel degelijk wat huizen aan de linkerkant van de huidige weg. Deze waren vanaf het zojuist genoemde Muskepad bereikbaar door (halverwege het huidige pand Zuid-einde 14) weer linksaf te slaan via een paadje en dan met een bruggetje over een slootje.

Dat slootje lag haaks op de Dijksloot, dus waar nu de dorpsstraat ligt. Parallel aan dit slootje stonden 'n paar huizen en boerderijen, waaronder als eerste vanaf de Dijksloot een grutterij. Deze 18^e-eeuwse grutterij gaf z'n naam aan het paadje: het Gorterspad.

In 1923 verrees op die plek Zuideinde 13. Overigens hebben diverse panden in het dorp hetzelfde ontwerp, zoals het eerder gepasseerde Zuideinde 94.

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met het begin van het Zuideinde en het Klein Engeland. Donkerrood de huizen uit die tijd met bruin ingetekend het toenmalig verloop van de wegen. Naar links buigt het Gorterspad af (het straatje langs het slootje daar haaks op, op de plek van de huidige dorpsstraat, heette ook Gorterspad), vrijwel in het verlengde daarvan het Haagepad naar het tegenwoordige Klein Engeland. In 1849 zou de weg worden 'rechtgetrokken'.

KLEIN ENGELAND

Na Zuideinde 13 zien we links de ingang naar het Klein Engeland. In 1985 werd de eerste paal van het rijtje woningen geslagen. Vroeger was dit een eilandje, omringd door sloten. Ongeveer in het verlengde van het Gorterspad lag nóg een paadje, het Haagepad en op die manier kon je over bruggetje op het eilandje komen. Aan de noordkant van het eilandje stond een groot oud pand dat werd bewoond door timmerbaas Jan Oudkerk (1800-1851) (later verhuisd naar Zuideinde 193-195) en daarna door Jannetje van Leeuwen die er een winkel in potten en pannen had.

Het terrein werd in 1899 door steenhouwer Auke Vlietstra gekocht. Hij liet hier acht nieuwe woningen bouwen, onder andere voor zijn personeel. Volgens overlevering hadden die eerste bewoners wel eens mot met elkaar, een beetje oorlog. En in die tijd had je in Zuid-Afrika oorlog tussen Engeland en de Transvaalse Boeren. Mogelijk ligt daar de verklaring. De huizen werden in de jaren '70 gesloopt.

ZUIDEINDE 33-35

Na het vroeg 20^e-eeuwse Zuideinde 29-31 volgt het pand Zuideinde 33-35. Op de plek van dit dubbele woonhuis stonden vroeger, aan het toenmalige Gorterspad) twee woonhuizen, waarvan eind 19^e eeuw bij dorpsgenoot en amateurhistoricus Evert Janszn Dekker niet meer bekend was "dan dat ze reeds begin dezer eeuw (dus rond 1800, JvdM) in zeer ouden toestand verkeerden en langen tijd na het maken van den rijweg (in 1849, JvdM) den aanschouwer tot aanstoot waren."

ZUIDEINDE 35

De Westzaanse Maatschappij tot Opbouw, Aankoop en Herstel van Burgerwoonhuizen kocht de panden in 1875 en 1878, waarna 't geheel tegen de vlakte ging. In 1879 bouwde bijna-overbuurman Geils (van Zuideinde 26-28) het huidige dubbele woonhuis.

Vroeger stond hierachter molen 'De Witte Vos', gebouwd in 1642 voor Cornelis Janszn. 't Is dus een van de oudere zaagmolens die op ons dorp heeft gestaan. In de 18^e eeuw was Jan Janszn Roelen eigenaar. Rond 1790 werd de molen gesloopt maar de naam leeft nog voort op Zuideinde 35.

ZUIDEINDE 37-39

In diezelfde tijd als Zuideinde 33-35 verrees ook het witgepleisterde Zuideinde 37-39, eveneens gebouwd door Geils. Voordien had er een circa 100 jaar oude boerderij gestaan. Hierna volgen een paar ongeveer 100 jaar oude woningen. Inmiddels zouden de wandelaars van voor 1849 ook weer op dit tracé zijn uitgekomen om hun weg noordwaarts te vervolgen.

ZUIDEINDE 51

Na Zuideinde 51 zie je de ingang naar de firma Vis, Kisten & Palletfabriek. Op dit terrein, waar vroeger molen 'De Witte Vos' stond, is nog een voormalig oude stolpboerderij te vinden, gebouwd rond 1900. In 1953 begon J. Vis hier een kistenhandel, in 1984 door de tweede generatie Vis overgenomen.

Het is de bedoeling dat op dit terrein woningen worden gebouwd, 'Plan De Witte Vos' genoemd.

ZUIDEINDE 51

ZUIDEINDE 53 EN 61

Na het witte huis uit 1908, met een in die tijd veel toegepaste zogenoemde gebroken kap of Mansardekap, genoemd naar de Franse architect François Mansard (1598-1666), staat weer een ouder huis: Zuideinde 61. Dit groene pand met karakteristieke 19e-eeuwse tuitgevel werd in 1863 gebouwd door houthandelaar Albert Janszn Buijs (1797-1869) die zelf op Zuideinde 81 woonde. Buijs liet dit 'kapitaal woon- en winkelhuis van hout' bouwen voor zijn dochter Duifje, die als weduwe van Hendrik Janszn Honig met haar vier kleine kinderen uit Alkmaar was teruggekeerd. Helaas overleed zij vier jaar later ook, net 41 jaar oud, 'nalatende vier nog jeugdige kinderen.'

Zo'n honderd jaar terug had Jan Dirkszn Havik (1869-1955) hier zijn kledingzaak, in de jaren '40 en '50 voortgezet door zoon Dirk.

ZUIDEINDE 63 EN 63A

Acht jaar voor de bouw van Zuideinde 61 hadden de broers Gerbrand (1824-1897) en Hajo (1825-1889) Corneliszn Dekker, oliëfabrikanten, een riant stenen koetshuis hier pal ten noorden van gebouwd. Het werd ontworpen door de Zaandamse stadsarchitect L.J. Imminck.

In 1882 werd het als kerk in gebruik genomen door een afgescheiden groep kerkgangers van de Hervormde kerk, de latere Gereformeerde Kerk. Er konden zo'n 140 kerkgangers in. In 1928 werd iets verderop een nieuwe kerk gebouwd die we zo meteen tegenkomen, het voormalige koetshuis werd nog tot 1943 gebruikt als verenigingsgebouw, daarna als stalhouderij en smederij, tot een brand op 24 juni 1975 het ruim een eeuw oude gebouw verwoeste. Nu staan hier de bungalows Zuideinde 63 en 63a.

ZUIDEINDE 65-67

Op het hoekje van het Zuideinde en de Groene Jagerstraat was in de eerste helft van de vorige eeuw een autogarage van de firma NV P. Wijtenkamp (ook gevestigd aan Westzanerdijk 480 te Zaandam). In 1993 maakte dit plaats voor de rijtjeswoningen Zuideinde 65-67a en Groene Jagerstraat 1-11.

GROENE JAGERSTRAAT

We kunnen vervolgens linksaf en komen dan achter de huizen waar we zojuist voorbij liepen. Op deze plek stond óók een molen, net zoals achter Zuideinde 35-51 molen 'De Witte Vos' heeft gestaan. De houtzaagmolen 'De Groene Jager' stond er al in 1674 en is 110 jaar geleden door brand verloren gegaan. Onder meer de zojuist genoemde houthandelaar Albert Buijs heeft er mee gewerkt. U snapt nu waar de naam van dit straatje vandaan komt!

Aan uw rechterhand ziet u de voormalig Gereformeerde Kerk, gebouwd onder leiding van de Zaandamse architecten J. en D. Eilmann in de stijl van de zogenoemde Amsterdamse School. Houthandelaar P. Rot Gzn, lid van de kerk, legde de eerste steen. De bouw van de kerktoren werd door hem gefinancierd.

Later verrees achter de kerk een verenigingsgebouw, 'De Bun' genoemd.

In 1972 ging de kerkelijke gemeente samen met die van de Hervormde Kerk en zes jaar later werd dit gebouw als kerk buiten gebruik gesteld. Het orgel, geplaatst in 1943, werd verkocht aan de Kerk van de Nazarener in Koog aan de Zaan, de torenklok verhuisde in 1983 naar de westgevel van de Grote Kerk. Overigens waren vijf van de zes zonen van de bekende Zaandammer organist Jan Zwart (1877-1937) in dit kerkgebouw organist geweest.

Het voormalig kerkgebouw werd als partycentrum en snackbar in gebruik genomen en als 'De Bun' is het gebouw al jaren een begrip in het dorp!

ZUIDEINDE 69 EN 71

We lopen weer terug naar het Zuideinde. Op het noordelijke hoekje zien we het karakteristieke dubbele woonhuis Zuideinde 69-71, in 1914 gebouwd door H. Hoon.

Schilderij van het voormalige pand Zuideinde 73 met molen 'De Groene Jager' in de tweede helft van de 19e eeuw. © Molenmuseum.

ZUIDEINDE 73

Daarna volgt het huis, waarbij in 1978 een dokterspraktijk werd gebouwd. Als u goed kijkt ziet u boven de voorgevel een steen met het opschrift 'Johanna'. Vanwaar die naam? Dat is eenvoudig, Johanna Hille-Emmer (1852-1939), de weduwe van de Zaandamse beschuitfabrikant Gerrit Hille (1851-1913), liet dit pand in 1913 bouwen; een luxe pand voor die tijd met aansluiting op het pas aangelegde gemeentelijk waterleidingnet! Al in 1917 verkocht zij de woning aan de Gereformeerde Kerk en het werd pastorie, wat ruim 60 jaar zo zou blijven.

Tot eind 19^e eeuw stond hier een huis dat oorspronkelijk bij de zojuist genoemde molen 'De Groene Jager' behoorde. Onder meer moleneigenaar Dirk Arisz Visser (<1719-1809) met zijn vrouw Aagje Gerritsdr Rogge woonden hier bijvoorbeeld vanaf 1740 tot 1788.

ZUIDEINDE 73

ZUIDEINDE 75-77

Het pand dat hier ten noorden van staat is in 1912 gebouwd. Het aardige is dat u bij de voordeuren met witte letters de nummers A104 en A105 kunt zien. Bij nog een enkel huis in ons dorp ziet u zo'n soort aanduiding; het is de huisnummering zoals die tot 31 december 1938 in gebruik was. Tot 1886 namelijk werkte het gemeentebestuur met één doorlopende nummering, van zuid naar noord. Vanaf 1886 werd het zuidelijk deel van het dorp tot de Bakkersloot bij Zuideinde 125/152 aangeduid als Wijk A met daarbinnen één nummering. Vanaf Zuideinde 125/152 begon wijk B1. De huidige J.J. Allanstraat was tot de brug bij dorps huis De Kwaker Wijk C, vanaf daar tot de brug bij Davidzon was Wijk D, het vervolg tot de Weelbrug werd aangeduid als Wijk E, de Kerkbuurt en de Watermolenstraat waren Wijk F, het Weiver en een stukje Provincialeweg Wijk G, de huizen aan de Middel kregen een H of een K met een volgnummer. Tot slot werden de huizen aan de Nauernasche Vaardijk, het meest westelijk stukje van de Watermolenstraat en een paar huizen aan de Overtoom ook onder Wijk K geschaard en Wijk P bestond uit het resterende stuk Overtoom, Veldweg en Kanaaldijk.

In de jaren '20 van de vorige eeuw vond binnen deze wijken een omnummering van de huizen plaats omdat inmiddels er veel was bijgebouwd en afgebroken. De schilder kreeg opdracht met z'n kwast langs alle deuren te gaan. Wijk A104 en Wijk A105 werden met ingang van 1 januari 1939 respectievelijk Zuideinde 75 en Zuideinde 77.

ZUIDEINDE 75-77

ZUIDEINDE 81

De geschiedenis van dit huis is nauw verbonden met die van een molen die hierachter stond: 'Het Vliegend Hert', een molen die halverwege de 17^e eeuw iets zuidelijker moet zijn gebouwd. Maar omdat dat te dicht op 'De Groene Jager' bleek te zijn, kreeg 't gevaarte in 1684 z'n latere plekje achter dit huis (het hert vluchtte dus voor de jager...).

Het huis zelf is gebouwd tussen 1693 en 1703 door toenmalig moleneigenaar Dirck Janszn Decker, in de 18^e eeuw lang bewoond door de familie Valck en begin 19e eeuw zo'n twintig jaar door Klaas Janszn Pondman (1767-1853), een neefje van de familie Valck. Houthandelaar Buijs betrok 't pand in 1825 met zijn vrouw; hij werkte met 'De Groene Jager' en 'Het Vliegend Hert'.

Het ging hem voor de wind, de woning werd in 1830 uitgebreid met een zogenaamd 'luchthuis' erachter, weliswaar een tweedehandsje van de zeildoekweverij van Gerbrand Gerbrandszn Dekker (1738-1818) op Kerkbuurt 6. Die luchthuizen waren bij de gegoede burgerij in de Zaanstreek favoriet want je kon er heerlijk zitten en ontspannen terwijl bedienden versnaperingen brachten... Rond 1849 (het jaar waarin de weg door het dorp werd verbeterd) werd de woning aan de voorkant verlengd en voorzien van de huidige voorgevel. Buijs' zoon Meindert (1842-1899) met z'n gezin zou vervolgens het pand bewonen, daarna diens dochters.

In de winter van 1903-1904 was 'Het Vliegend Hert' afgebroken. De familie Kalf betrok het pand in 1942 en verbouwde het tot twee woningen. De zuidgevel werd hierbij van steen. Ook het luchthuis moet toen zijn verdwenen.

Inmiddels waren in 1937 rondom dit huis veel houtloodsen ten behoeve van de houthandel Rote verzezen. Deze hebben tot enkele tientallen terug dit gedeelte van het straatbeeld voor een belangrijk deel bepaald.

Schilderij van Zuideinde 81 met molen 'Het Vliegend Hert' in de tweede helft van de 19e eeuw. © Molenmuseum.

Zuideinde 81 (links) en rechts op de achtergrond het voormalige Zuideinde 118 in de jaren '10 van de 20e eeuw. De huizen Zuideinde 102-116 waren nog niet gebouwd. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 41.01149.

ZUIDEINDE 87

Het groene houten pand Zuideinde 87 is gebouwd door hout-handelaar Allert Adriaanszn de Lange (1806-1869) en zijn vrouw Maartje Jut. Zijn oomzegger, het tweejarig zoontje van Jan de Lange, legde op 4 maart 1832 de eerste steen. De Lange werkte met molen 'De Jonge Dekker', in 1662 achter het voorgaande huis gebouwd. Allert was zelf trouwens geboren op Overtoom 56.

Eind 19^e eeuw woonde op Zuideinde 87 een van de zonen van houthandelaar Jan Janszn Dekker (1831-1887), namelijk Everard Christiaan Cornelis Dekker (1863-1931), getrouwd met Geertruida P.L. Duijvis. Houthandel Dekker verhuisde in 1897 uit Westzaan naar Zaandam en de familie Dekker-Duijvis liet in 1899 aan de Westzijde 57 een fraaie villa bouwen. In 1902 verkocht zij de villa in Westzaan aan de Doopsgezinde dominee Cornelis R. van Dokkum (1847-1937). Samen met zijn huishoudster Trijntje Klaasdr Staal kwam hij in 1936 in het nieuws omdat twee Amsterdamse schurken op zondagmorgen 15 maart het huis binnendrongen omdat ze hadden gehoord dat er geld te halen viel.

De Westzaanse jeugd hoorde geschreeuw uit het huis komen en waarschuwde vader Staal, die vanaf de Veldweg hard kwam aanfietsen en achter de vluchtende indringers aanging. Mede met behulp van overbuurman Klaas Dresselhuizen (Zuideinde 94) en Kees Harwijne (Zuideinde 255) wist hij de vluchtelingen te pakken. Beiden kregen drie jaar gevangenisstraf.

Na het overlijden van dominee Van Dokkum werd de familie Kalf eigenaar. De loods links van het pand werd vervolgens gebouwd voor hun transportbedrijf. Kalf verhuisde in 1980 naar Zaandam, daarna kwam hier antiekzaak Anpot, samen met het autoschadebedrijf van Dirk (Dotte) Kuiper. Het pand is Rijksmonument sinds 1968 maar dat zou je niet vermoeden als je ziet hoe bouwvallig het er op dit moment uitziet vanwege de leegstand.

ZUIDEINDE 89

Het woonhuis hier pal ten noorden van is in 1924 gebouwd door de toen nog ongehuwde 24-jarige houthandelaar Dirk Bruinszn de Bruin, afkomstig uit Weesp. In 1927 verhuisde hij reeds naar Zaandam en vervolgens naar Amsterdam. Achtereenvolgens woonden er toen de families Klomp, Hoorn en Van Ooijen-De Maar. De firma J. Kalf verbouwde het pand in 1972.

ZUIDEINDE 95-97 EN 99

Hierna volgt het dubbele woonhuis Zuideinde 95-97, gebouwd in 1905. Ook hier ziet u nog (vaag) de wijk- en huisaanduiding zoals tot 1939 in gebruik. Acht jaar later, in 1913, volgde de bouw van het vrijstaande pand Zuideinde 99, in 1997 voorzien van een aanbouw in stijl.

ZUIDEINDE 101-115

Achter de huizen en appartementen links stond sinds 1674 houtzaagmolen 'De Bakker'. Willem Janszn Backer was de eerste eigenaar. Hij woonde in een huis dat hij in die tijd liet bouwen, links van u. Een zekere Jan Hendrikszn was in de 18^e eeuw eigenaar. In 1747, de Gouden Eeuw was voorbij, werd de molen gesloopt. Slooping van het huis volgde later.

In de periode 1848-1849, de tijd dat de dorpsweg werd verbeterd, liet de noordelijke buurman Jan Gerbrandszn Dekker (1801-1867) op hier een riante nieuwe villa met luchthuis en schuithuis bouwen. Het ontwerp was van J.V. Lankelma uit Purmerend. 't Had een aanzienlijke tuin. Dit alles was bestemd voor zoon Gerbrand Dekker (1824-1879), broer van de eerder genoemde geschiedschrijver Evert Dekker die er tegenover op de plek van Zuideinde 140-142 woonde.

Het in 1848-1849 gebouwde huis op de plek van Zuideinde 101-115, kort voor het in 1904 werd gesloopt. Rechts het in 1894 gebouwde Zuideinde 140-142 in oorspronkelijke staat, voordat hier lakfabriek 'Zaanlandia' kwam. Heel vaag in het midden op de achtergrond is links van de weg de nog bestaande villa Zuideinde 127 te zien. © Westzaanse Digitale Beeldbank/Nico Heermans.

Beide broers runden een pellerij en olieslagerij onder de naam Gebr. Dekker met de molens 'De Jonge Dolphijn' (aan de straat naar de begraafplaats), 'De Roggebloem' (achter J.J. Allanstraat 84) en 'Het Kind van Weelde' (achter Overtoom 12). In 1862 verhuisde Gerbrand met zijn gezin naar de plek van J.J. Allanstraat 385-387. Hun jongere broer, houthandelaar Jan Janszn Dekker (1831-1887), getrouwd met Aaltje Spekham Duijvis (vader van de zojuist genoemde E.C.C. Dekker bij Zuideinde 87) betrok vervolgens de villa. Het huis met koetshuis zou in 1904 door zijn nazaten worden gesloopt en zo'n honderd jaar later, rond 2010, werden de huidige woningen en appartementen gebouwd.

ZUIDEINDE 117 EN WILLEM JANSENSTRAAT

De drie broers Gerbrand, Evert en Jan Janszn Dekker waren iets noordelijker geboren, op de plek van het appartementencomplex aan de Willem Jansenstraat. Vader en moeder Jan Gerbrandszn (1801-1867) en Aaltje Dekker-de Jager woonden hier sinds hun huwelijk in 1822. Tot begin 19^e eeuw was het huis wel zo'n honderd jaar lang eigendom van de familie Visser: Dirk Ariszn Visser kwam er in 1788 wonen vanaf Zuideinde 73, diens vader Aris Jasperszn Visser en Antje Gerritsdr Blaauw (beiden overleden in de zomer van 1728) woonden hier sinds minimaal 1718.

Het 18^e- of 17^e-eeuwse pand werd in 1888 door de erfgenamen Dekker gesloopt. 't Perceel zou tot 1952 eigendom van de houthandel Dekker blijven. Omstreeks 2010 werden de huidige appartementen gebouwd aan dit zijstraatje van het Zuideinde, genoemd naar de kunstschilder (1892-1969) die op J.J. Allanstraat 386 woonde.

ZUIDEINDE 119-125A

Als we het bruggetje in de Bakkersloot (genoemd naar de molen die vroeger links van u stond) passeren (overigens tot zo'n honderd jaar terug een ophaalbrug), zien we links nog een paar recent gebouwde huizen en appartementen: Zuideinde 119-125a. Dit is minimaal de derde bebouwing op deze plek.

We beginnen met een 17^e-eeuws huis, dat in 1804 was aangekocht door Gerbrand Corneliszn Dekker (1736-1819). Hij was ook eigenaar van de huizen op de plek van Zuideinde 94, 118, 120, 122-124 en diverse molens en pakhuizen. Dekker, naar huidige maatstaven miljonair, verhuurde z'n laatste levensjaren dit pand aan kantoorbediende Wouter Bosch. Na het overlijden van de weduwe Neeltje Dekker-Kruijt werden in 1845 haar zoon en schoondochter, de zojuist genoemde Jan Gerbrandszn Dekker (1801-1867) en Aaltje Dekker-de Jager, eigenaar. We kwamen hem zojuist tegen als eigenaar en bewoner van 't grote huis dat tot 1888 stond op de plek van de Willem Jansenstraat. Het pand op deze plek werd verhuurd.

Hun zoon Evert Janszn Dekker, de eerder genoemde amateur-historicus die op Zuideinde 140-142 woonde, deed het-zelfde maar moest zijn bezittingen in 1886 verkopen. De familie S. de Rooij-Zeijl werd nu eigenaar en verhuurde het naar verluid aan de visser J. Kalf. De familie H. Havik-Mantel kreeg in 1902 de sleutel. Fietsenmaker Cornelis Band kocht het oude pand in 1937 en sloopte het twee jaar later om een nieuwe woning met fietsenwerkplaats te bouwen. Zoon Klaas nam later de zaak over. Rond 2010 ging ook dit pand tegen de vlakte om plaats te maken voor de huidige bebouwing.

ZUIDEINDE 127

Navolgend zien we de witte villa Zuideinde 127, of beter gezegd dat wat er op dit moment van over is na de brand op 22 februari 2017. Het werd in 1838 gebouwd door houthandelaar Jacob Janszn Kruijt, de eigenaar en bewoner van het tegenoverstaande Zuideinde 152 én de bouwer van Zuideinde 154 in 1828.

Tot enkele jaren daarvoor stond er een huis dat oorspronkelijk behoorde bij molen 'De Oude Visser', in 1716 gebouwd door Claas Dirkszn Visser. Dat huis was van 1723 tot 1816 eigendom van twee generaties Bakker.

Het huidige pand werd na de bouw even bewoond door Jacobs' zoon Gerbrand Dekker Kruijt met diens vrouw, tot zij rond 1840 naar Zuideinde 154 verhuisden. Daarna betrokken zijn broer Cornelis Jacobszn Kruijt (1809-1856) met diens vrouw Gesina Beatrix Brat het pand. Pa Kruijt had in 1825 achter dit huis een molen gebouwd, 'De Kruidberg' genoemd. Cornelis werkte hier mee. Hun beider enigst langstlevende dochter Jannetje Kruijt nam het na het overlijden van de weduwe Kruijt-Brat in 1867 over. Zij trouwde met de Leidse dokter Arnoldus van Rhijn en zij verhuurden het pand jaren.

Molen 'De Kruidberg' werd in 1886 gesloopt. Vanaf 1902 werd het huis in gebruik genomen door de Fries Doopsgezinde gemeente (die kerkten in de Zuidervermaning op Zuideinde 233). Dominee Jan-Willem van Stuyvenberg (1868-1950) bewoonde het van 1903 tot 1921. Daarna werd de woning enige tijd verhuurd, vanaf 1924 tot 1929 woonde dominee Willem Mesdag (1896-1975) hier met zijn gezin.

Toen vanaf 1930 samen met de Waterlands Doopsgezinde gemeente (kerk op J.J. Allanstraat 463) één dominee werd benoemd, werd in 1933 Zuideinde 127 verkocht aan L. Holkamp uit Amsterdam. Vanaf 1935 was de familie Bakker (net als vroeger op deze plek!) eigenaar, vanaf 1953 de familie Groenveld en vanaf 1961 J.W.G. Branse. In het najaar van 2014 volgde verkoop. De huidige eigenaar had vergevorderde plannen voor algehele restauratie van dit Rijksmonument, maar een brand begin 2017 gooide roet in het eten. Erg te betreuren, want het interieur had nog veel oorspronkelijke elementen zoals schuivende binnenluiken achter de paneelbetimmeringen.

ZUIDEINDE 127 EN 129

Rond 1840 had de familie Kruijt op de plek van de twee navolgende huizen óók een pand gebouwd. Het werd halverwege de 19e eeuw verhuurd in twee gedeelten aan achtereenvolgens de gezinnen van Jan en Trijntje Verweel-Gruis, Jan en Grietje Biere-Mulder, Cornelis en Maartje Buijs-Swart en Barend en Hermina Duits-ten Beek aan de ene kant en de gezinnen van Tijmen Last, Hendrik Groot, Arian Groen en Pieter Klaver aan de andere kant.

Tussen 1906 en 1961 wisselde het pand vaak van eigenaar, waaronder de familie Kalf. In 1961 werd J.W.G. Branse, de zuidelijke buurman, ook hiervan bezitter. Maar inmiddels was de woning op deze plek naar verluid al sinds 1958 niet meer bewoond. Op nummer 131 stond enige tijd een verzameling oude motoren. Na zo'n 20 jaar leegstand werd het 19^e-eeuwse huis rond 1980 afgebroken. In 1999 bouwde Somass BV de twee huidige woningen in historische stijl.

ZUIDEINDE 133-135

Het navolgende huis Zuideinde 133-135 is weer in een heel andere stijl gebouwd. Het verrees in 1974 op de plek waar in 1877 door de al eerder genoemde Jan en Aaltje Dekker-Spekham Duijsvis (houthandelaar en bewoners van 't huis op de plek van de Willem Jansenstraat) een woning was gebouwd. In of kort na 1957 werd het gesloopt.

ZUIDEINDE 139-141, 143 EN 145

Nu volgt een prachtig monumentaal pand, eentje waarvan het dorp tot in de vorige eeuw echt vol stond! Dit is een van de oudste nog bestaande huizen die nog redelijk in originele vorm is bewaard gebleven, of eigenlijk beter gezegd terug is gebracht.

Er zijn namelijk, voor zover bekend, eigenlijk geen huizen in Westzaan waarin onderdelen zijn gebruikt die ouder zijn dan de 17^e eeuw. Want in februari 1574, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, verwoestten de Spanjaarden nagenoeg het hele dorp. In de eerste helft van de 17^e eeuw werd het weer opgebouwd en flink uitgebreid, vandaar.

Als bouwjaar van dit huis wordt 1635 of circa 1650 genoemd. Het is een zogenoemd driebeukig hallenhuis, vermoedelijk gebouwd door Dirck Ariszn Visser die samen met zijn vrouw Trijntje Jansdr molen 'De Gans' achter dit huis bezaten. Dirck's zus Alit Arisdr Visser liet in 1683 een huis hier ten noorden van bouwen: het vroegere Zuideinde 143-145 waarover zo meer.

Dircks' weduwe liet in 1690 een nieuwe houtzaagmolen schuin achter dit huis bouwen: 'De Visser'. Zij overleed in 1707, de twee ongehuwde kinderen bleven wonen in het huis waar 'de oude luijden' hadden gewoond.

In 1740 werd Zuideinde 139-141 ingericht als bakkerij door Jacob Andrieszn van den Bos. Mogelijk werd toen het pand aan de achterkant verlengd tot de huidige vorm. Navolgende bakkers waren Cornelis Schots, Barend Gozen en vanaf 1805 Wietse Pieterszn Velthuijs. Deze verkocht de bakkerij in 1808. Sindsdien werd er geen brood meer gebakken, minimaal sinds 1839 was het een kruidenierswinkel. Toen woonden er Adriaan Wit, getrouwd met Aagje Swart (leuke combinatie!). In 1873 kwam de kruidenierszaak met inboedel in handen van Jan Janszn Bes (1832-1898) en zijn vrouw Dieuwertje Stark. Zoon Jaap (1865-1936) met zijn vrouw Beth Bes-Strijder zetten de zaak in 1902 voort. Jaap had boven de winkel een kleermakersatelier.

In 1942 werd de kruideniershandel verkocht aan noordelijke buurman Kesselaar, die een deel van het pand betrok. De weduwe Bes-Strijder bleef er niettemin ook wonen, tot 1956.

We kijken vervolgens eerst even naar het huis hierna. Want zoals net gezegd werd reeds in 1683 een huis gebouwd op de plek van Zuideinde 143 en 145. Erachter stond ook een woning, daar weer achter aan de Kleine Braak stond vanaf 1890 houtzaagmolen 'De Visser'. Je had vanaf hier een twee meter breed voetpad naar de molen.

Na het overlijden van Alit Visser had je diverse eigenaars, tot in 1827 Jan Willemszn Kuijper, timmerman en molenmaker, het ruim 140-jaar oude pand voor aan de weg aankocht. Zijn dochter trouwde twee jaar later met Samuel Klaaszn Krom (1806-1869) en pa en schoonzoon begonnen samen hier een scheepsmakerij. Het huisje erachter was inmiddels weer gesloopt. Krom werd in 1848 enige eigenaar.

Zijn zoon Jan Krom (1832-1906) bouwden in 1871 achter Zuideinde 143-145 een nieuwe woning waar de scheepsmakerij werd voortgezet. In 1908 werd dat eigendom van de familie Schram-van der Helm en Dirk Verdonk, vanaf 1922 werd brandstofhandelaar Willem Kesselaar eigenaar.

Het voorste huis was in 1871 verkocht aan de timmermannen Hendrik Janszn Havik en Willem Hartman en na diverse eigenaars werden in 1901 een oomzegger van Jan Krom, namelijk Jan en Aagje de Boer-Verdonk eigenaar. In 1914 liet hij een kleine houtzaagmolenbouwen op het dak vande schuur hierbij. Deze heette 'De Huisvlijt'. Na het overlijden van de weduwe De Boer-Verdonk werd in 1945 Kesselaar, een schoonzoon van hen, ook van dit pand eigenaar.

De familie Kesselaar-de Boer woonde sinds 1942 in een deel van het zojuist gepasseerde Zuideinde 139-141. Het 17e-eeuwse pand Zuideinde 143-145 werd in 1952 gesloopt.

Naar verluid is het deurkalf met het bouwjaar 1683 later verhuisd naar de Zaanse Schans. Molentje 'De Huisvlijt' verdween, de prachtig betegelde smuiger ging verloren. Ook het huis uit 1871 erachter ging tegen de valkte, Kesselaar bouwde één bergplaats voor zijn brandstoffenhandel.

In 1960 werd de handel voortgezet door de broers Gerrit (1927-2011) en Th.A.H. Visser uit Amsterdam, vanaf 1964 Westzaanse Brandstoffenhandel G.J. Visser BV genoemd. Gerrit zette de zaak dus alleen voort. Na 300 jaar woonde er weer een Visser op Zuideinde 139-141! Begin jaren '90 werd de brandstoffenhandel opgeheven. Inmiddels was Zuideinde 139-141 sinds 1976 Rijksmonument en werd dit pand in 1996 gerestaureerd.

De bedrijfsgebouwen op de plek van Zuideinde 143-145 werden afgebroken en er kwamen twee woningen in 17^e-eeuwse stijl, ontworpen door architect Han van Leeuwen: het huidige Zuideinde 143 en 145.

Hierachter, op de plek waar eertijds de scheepsmakerij van Krom was gevestigd, is eveneens een nieuwe woning in historische stijl gezet: Roerdompstraat 7a.

Gerrit Visser had een mooie collectie van historisch schaatsmateriaal. Hiermee is in 1995 het schaatsmuseum Lambert Melisz opgestart, wat inmiddels uitgegroeid is tot een grote collectie.

Brandstoffenhandel op Zuideinde 143-145 met links Zuideinde 139-141, omstreeks 1965. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 21.15531.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

- Geschiedschrijving van Westzaan, door Evert Janszn Dekker, ca 1885
- Onderzoekgegevens Nico Heermans
- Verpondingsboeken uit het archief van de Banne Westzaan, kadastrale archieven, archief Doopsgezinde gemeente Westzaan, bevolkingsregisters en bouwdoSSIers, aanwezig bij het Gemeente-archief Zaanstad

Opnieuw uitgegeven en geredigeerd in het kader van de eerste 'Dag van Westzaan' op 9 september 2017 door Historische Vereniging Westzaan. In samenwerking met Antoon Kuiper, Schaatsmuseum Lambert Melisz alwaar het vertrekpunt start van deze rondleiding.

Aanlevering historische foto's en teksten: Jan van der Male
Fotografie recente foto's: Fred Eerenberg en Daniëlle Koopman
Luchtfoto's: Westzaanse Digitale Beeldbank

